

Ատրպետ

Քոռ-Եղիկ

(Շիրակեցիների կյանքից)

1840-ական թ .

Ա

Տո՛ւ, շան ցնգնած, կգրկեմ մեկ աչքդ էլ ես կքոռացնեմ, աստծու լսից կգրկեմ, - ասաց գյուղից դուրս գնացող հովվին մղդսի Կյուրեղը, աչքերը կատաղությունից չռած: Հովվիլը, որ նրան անվերջ հեզմական շարժումներով էր պատասխանել, դարձյալ ուներ թոթովեց ու նախրի ետևից մահակը բարձրացնելով, կանչեց .
Հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ:

Մղդցի Կյուրեղը ավելի կոտրված՝ կրկին պոռաց չոբանի ետևից .

Մեկ էլ դու Գալո քեհյենց դոնից անցի՛ր, տես ոտքդ կկոտրե՞մ, թե չէ:

Ջը՛րթ, պատասխանեց ետ դառնալով չոբանը, որով բոլորորովին կատաղեցրեց ալևոր մղդսուն, որ առանց ամաչելու կոացավ, մի քար առավ ու շարտեց չոբանի ետևից՝ ասելով . ա՛յ ոչուփուչ, կեցիր, հալբաթ հախ ուզելու կգաս, թե քոռ դոռչ ստանաս՝ դու իմ մեռելս լացուր: Հովվիվն արդեն վտակն անցել, բավականին հեռացել էր . քարը ո՛չ միայն չհասավ, այլ հայհոյանքներն անգամ բոլորովին անլսելի մնացին: Գլուխը շարժելով, մղդսին դարձավ դեպի տուն:

Տո՛ւ, աշխարհը քարուքանդ եղավ, կարգն ու օրենքը վերացավ, թիզուկես լակոտին էլ չենք կրնար գապել: Որտե՞ղ գտնեմ Ահմադ փաշան, որն անօրեն տեղովը հասկացավ սրա ոչուփուչ հորն ու կախել տվեց . . . Կախաղան ու

ջալաթն (գլուխ կտրող դահիճ) էլ վերցավ աշխարհից: Ո՛չ մենծի պատիվ մնաց, ո՛չ պատիկի, ո՛չ համփա, ո՛չ շոբան, ո՛չ մղդսի, ո՛չ քեհյա, ո՛չ տերտեր, քուլլի հավասարվեցին պրծան: Գող Պապիկի տղան իմ որդուս դեմ մեյդան գա ու Գալո քեհյի աղջկա վրա ա՞չք տնկե: Քաղցած փորը գկոտում է, չլոտ արխալուղի մեջ դողում է, կյանքը անցուցել է ուրիշի դռանը ծառայելով, փորը կշտացուցել է սրա-նրա սեղանի փշրանքով, մերը խալխի բանն անելով շորացել է. մի բլբլկած տուն ունի, որ մեր հավի բնիցն էլ պատիկ է, եկել է ոտք է գցում մղդսի Կյուրեղի որդու հետ: Տո՛, մարդու շնորհք էլ ունենա, էլի գլուխը քարը, թիզուկես բոյ անի, կաշու վրայից ոսկորները մեկ-մեկ կարելի է համրել, ոանգը արաբից չի ջոկվիլ, քսան տարին անցուցել է, դեռ երեսին տղամարդու շնորհք չկա՝ քյոսա: Աչքի մեկը Ջքեի տղերքը գարկին փշացուցին (վարդ բուսնի դրան կուրացնող ձեռքերի վրա), երեսի չեչերի մեջ բուռն լաբլաբու գցես, ոչ մեկը վար չի թափվիլ, էդ օրին գեշ կատվի պես էլի մեջքին չի գալ ու գիշեր-ցերեկ կտրել է խեղճ Ասլի ճարն ու ճանապարհը: Հա՛ն, ես քո մորն ինչ ասեմ, շո՛ւն ցնգներ ու անցներ ավելի լավ չէ՞ր...

Մղդսի Կյուրեղը պտպտալով փողոցից անցնելիս, նրա գայրույթը նկատեց հարևան Թորոս աղբարն ու հարցրեց. էլի ի՞նչ է եղել, մղդսի, ինչի՞ ես նեղացել...

Էլ ի՞նչ պիտի եղնի, Նեռը ծնվել է, աշխարհիս վերջը հասել: Տո՛, գեղվորի մի մարդավարի շոբան չգտաք, գնացիք եկաք գող Պապիկի տղին բռնեցիք: Իրիկունը նախիրը բերելիս կովին յառից գցել է, ոտքը կոտրել...

Բան մի ասիլ, մղդսի ջան, ես կկապեմ, ի՞նչ անենք, մեր աղքատն է, մենք պիտի տիրություն անենք: Քուրդ որ բերենք՝ դրանից լավ շոբանություն անելու խո չէ : Փառք ասածո, դեռ մինչև օրս դրա ձեռքից մի մագիկ անգամ գողցել չեն: Տնաշենի գլուլլի ձեռքից թարաքյամեքը «յաման-ալլահ» են կանչում:

Ինքն էլ սասկի, իրեն գլուլլեն էլ... Չաթի էդ չի՞ մեր տունը քանդողը...

Եվ ուղիղ, մղդսի Կյուրեղը վախենում էր Եղիկի գնդակից, թե չէ վաղ գնացել Գալո քեհյի աղջկա նշանն օրհնել էր տվել Տեր-Մլեին: Գալո քեհյեն էլ հարուստ մղդսուն չէ չէր ասիլ), բայց դեռ աղջիկը փոքր էր՝ տասննչորս տարեկան, շտապելու ի՞նչ ուներ: Եղիկը մի քանի անգամ մղդսու որդու՝ Բարսեղի ականջում

ասել էր. «Գյուլլա պաղեցնել թե չես ուզում, հե՛ր ու ման արի Ասիից և այդ խոսքը հասել էր մղդսու ականջին:

Բ

Խլի-Ղարաքիլիսի գյուղի առվակի ամենաստորին մասում գտնվում էր Քոռ-Եղիկի տունը, որ հոր թողած միակ ժառանգությունն էր: Տուն ասելով պետք է իսկական բառի նշանակությամբ չհասկանալ, այլ աչքի առաջ բերել միաչքանի բոստանի բալական, հողի մեջ փորված և կոշտ ու կոպիտ քարերով երեք կողմը երեք արշինի չափ բարձրացրած, կտուրն էլ բարդու և ուռիի ճղներով մի կերպ ծածկած: Դուռը, որ յուր հնությանբ հնագիտական արխիվը մտնելու արժանավորություն ուներ, վարից-վերից մեկ-մեկ թիզ բաց էր մնում ծածկելիս, որոնք լուսամտուի և օդանցքի տեղ էին ծառայում: Սյովա չուներ և պատի մնացորդ մասը հինգ-վեց ջարակով կապած էր, որոնց միջոցները ներսից-դրսից թրքով ծեփել էր Եղիկի մայրը՝ Սոնա բաջին, ձմեռվա ցրտի ազատ ներս մտնելը արգելելու մտքով: Նահապետական թոնդիրը տան մեջ էր թաղած, որի ծուխը հաց եփած ժամանակ դուրս էր գալու դռնից: Մի կողմ մի հին խսիր էր փռած, որը Հասան խանի ավերածի ժամանակ սարդարի սարվագների ոտքի տակ քրքրվելու պատիվ էր ունեցել: Մի կարպետ երեսով բարձ կար, որն այնքան մաշված էր, որ ավարի նյութ դառնալու չէր արժանացել Աղա Մահմադ խանի հրոսակների ձեռքը: Թարեքի վրա մի սահան, մի լանգարի և մի թանջարա երևում էին ժանգի մեջ կորած: Գդակալում՝ մի շերեփ, այն էլ կոտրած: Ծալքում մութ տեղը կեղտոտ անկողնու նման մի բան էր երևում, որը կարելի էր փաթաթել և մի արաղաղի վրա բառնալով, երեք օրվա ճանապարհ հեռու տեղափոխել, Վերջապես դռան ետևը երևում էր հայկական տների կահկարսիների պարծանքը՝ բոլորակ խոնչան, որի երկու ոտքը կոտրած էր, և հյուրերի առաջ դրվելու համար Սոնան անկյունում երկու միաչափ քարեր ուներ, որոնք լրացնում էին կարասիների պակասորդը:

Այս տունը համարյա միշտ ցերեկը դատարկ էր լինում, և, գիշերն էլ շատ ուշ ժամանակ Սոնան գալիս էր հանգստանալու, կազդուրվելու և առավոտները արշալույսին հեռանում ծառայելու ուրիշի դռները: Ծառայելու միայն մի փոր հացի և ուրիշի հին ու նորով, պատռած-ճեղքածով հագնվելու փորձով: Նրա

Էնթարիից մի թել քաշեիր՝ հազար կարկատան կթափվեր, նրա գլխի շիթը ախտի մեջ կորած էր, միշտ բոբիկ և արմունկներն ու սրունքները մերկ, կուրծքը կիսով չափ բաց և դառնալի արտասուքով աչքերը միշտ լցված:

Գարնան ամպամած մութ գիշեր էր: Երկինքը անընդհատ փայլատակում և գոռգոռում էր: Տանը, քուրջերի մեջ փաթաթված պառկած էր Սոնան: Պառավր տնքում էր՝ սրտի խորքերից հառաչանքներ բարձրացնելով: Մենք պառավ ենք անվանում Սոնային՝ համաձայն նկատողի աչքում նրա թողած տպավորության, այնինչ թշվառը քառասունհինգ տարին դեռ չէր լրացրել: Սոնայի օջախի մոխր տարիներով դադարել էր, իսկ ճրագը ամուսնու կախվելուց հետո հանգել և չէր վառվել: Լսի էլ կարիք չէր գգում, դատարկ տանը փնտրելու ի՞նչ ուներ: Թեև սովորական անկողնու վրա տարածել էր յուր կարկատած շորերը, բայց դարձյալ դողում էր: Կուշ էր եկել պառավը, գլուխն էլ ծածկել և շնչառությունը վերնակի տակ էր կատարում քիչ տաքանալու հույսով, բայց իզուր, ցուրտ ու խոնավ օդը ազատ մտնում էր նրա ծածկոցների անթիվ պատռվածքներից: Մի կատու անգամ չուներ Սոնան, որ անկողնի վրա պառկեր և թիկունքը մի քիչ տաքացներ: Մկների սնունդ չգտած տան մեջ կատուն ե՞րբ կապրի:

Թեև խոխոռցի հետ մի տեսակ հեկեկալու ձայն էր լսվում, բայց պառավը չէր լսվիս, նա այնքան դառնություններ էր կրել, որ լալու և արտասովելու ընդունակությունը կորցրել էր: Ո՛չ դուռ ուներ, ո՛չ դրկից, որոնց կանչեր, և որոնք լսեին, գային իրեն օգնելու: Կարիք էլ չկար, նրա համար սովորական էր, ամեն իրիկուն միևնույն տեսարանն էր կատարվում, միայն թե օդի ցրտության և խոնավության պատճառով երբեմն ավելի սաստկանում էր պառավի տնքոցն ու խոխոռցը: Այդ գիշերը սաստկագույն տեսակիցն էր. պառավն անկողին մտնելուց երկու-երեք ժամ թեև անցել էր, բայց խաղաղացնող քունը դեռ վրան չէր եկել: Ցավի սաստկությունը նրան ակամա խոսեցնում էր, պառավը դելին էր տալիս, տրտնջում էր, անհծում էր վիճակը, անհծում էր յուր ծնունդը, անհծում էր յուր բախտը, յուր թշնամիներին, յուր մարդու դահիճներին, հարստահարիչներին, մինչև անգամ երկնային դատաստանը: Մի՞թե դեռ քիչ է, մի՞թե դեռ քաշելու եմ, աստված դավթարս գտիր ու ինձի տա՛ր, տա՛ր, տա՛ր...